

בעל שם טוב
על התורה

עם פירוש ממוחבר הספר
בלבבי מושכן אבנה

בעל
שם טוב
על התורה

עם פירוש
מסטי הספר
בלבבי
מושכן
אבנה

חנוכה

בלבבי משכן אבנה

שתי בחינות בנס פך השמן

בנס של חנוכה, מצאו פך שמן קטן שהיה בו מספיק ליום אחד, ונעשה בו נס ודלק ח' ימים. בעומק יש שתי בחי' בפך זה. א. שהיה בו מספיק ליום אחד, ב. שנעשה בו נס ודלק ח' ימים. בפשטות תופסים, שהנס שדלק ח' ימים הוא גילוי אור יותר עליון מאשר בתחילה שהיה בו כדי להדליק רק ליום אחד. אבל בעומק, בזה שהיה בו להדליק רק יום אחד נגלה האחד, והוא גילוי האין כמות שהוא. והנס שהפך הספיק לח' יום, הוא נס בבחינה של התרחבות, שהאין הוא המקור של היש, בסוד ההמשכה.

עומק הדברים, בפשטות תופסים בכל בחי' של נס, מעין זה אם במעשה דחנוכה או במעשה השונמית, שנעשה ריבוי ממעט, ושורש תפיסה זו מבחי' מעילא לתתא, שיש גילוי של הרחבת הדבר. אבל באמת הנס האמיתי, הוא גילוי האחדות הפשוטה והוא הוא הנס לנוסס, ומהותו לבטל את ההתחלקות, ולגלות את האחד, והוא נס מתתא לעילא. ומצד כך מה שהשמן הספיק ליום אחד, הוא גילוי יותר עליון ממה שדלק ח' ימים.

סוד המחלוקת בין כ"ש לב"ה בסדר ההדלקה, ובלליותם.

זהו עומק המחלוקת של ב"ש וב"ה, האם סדר ההדלקה מח' לא' או מא' לח'. ובאמת

אלו ואלו דברים אלקים חיים, ונמצא שבעומק יש בחינה שמדליקים אחד ביום הראשון [לשיטת ב"ה] ומדליקים אחד ביום האחרון [לשיטת ב"ש] נמצא שמתחילים ומסיימים באחד. זהו העומק שמצד ההתכללות [שאין מחלוקת לשון חילוק ופירוד, אלא ההתכללות] מתחילים באחד ומסיימים באחד, והוא גילוי שהוא למעלה מהנס שדלק ח' ימים, גילוי עצמי שאין רק מציאות אחת.

עומק הענין שהנס שטומאה הותרה בציבור, הוצרכו לנס חנוכה.

ידועה השאלה שהרי אמרו חז"ל טומאה הותרה בציבור, וא"כ לשם מה הוצרכו לנס הריבוי, הרי טומאה הותרה. נבאר את עומק הטעם שטומאה הותרה בציבור. כל טומאה מהותה התבדלות, פרישה, טמא טמא יקרא, הוא פורש מהדבר. אולם עד כמה שזה רוב ציבור, הציבור אין לו ממי לפרוש. [שאף אם יפרשו הרי שהם רוב, ואין להם שם פורשים] נמצא שהטומאה שבציבור, היא גילוי שלילת הפרישות וגילוי ההתכללות. כי הטומאה היא הפרישות מהכלל, וכשהכלל כולו טמא לא שייך פרישות מיניה וביה, ולכן הותרה הטומאה. וא"כ אור ההיתר הוא אור ההתכללות, בנס הפך השמן מתגלה שהגם שטומאה הותרה בציבור, מ"מ הוצרכו לנס שידלוק ח' יום. אולם עומקם של דברים הוא, שהפרישות היא אינה ביחס לציבור אלא היא ביחס

בלבני משכן אבנה

היה בפך די שמן בכדי לדלוק יום אחד, וא"כ מדוע עושים נס ח' ימים, הרי הנס הוא לכאורה רק לז', כנודע מהב"י, וכבר קדמו לו בראשונים. ועומקם של הדברים, שמהות הנס שהשמן התחלק לשמונה ימים, זה לא כפשוטו אחד ועוד שבע. אלא הוא אחד עצמי, שתמיד דלק בחינת האחד. וכמ"ש לעיל שמצד אור התאחדות ב"ש וב"ה, הרי ביום הראשון מדליקים אחד וביום האחרון מדליקים אחד, ולעולם יש כאן גילוי שמעולם לא נעשה נס, שנעשה מאחד עוד כמות לשבע, אלא לעולם האחד דלק. וכבר נת' בארוכה, שהגבול והבלתי בעל גבול נכללים זב"ז. מצד התפיסה של הגבול ההסתכלות היא הפוכה, שביום הראשון מדליקים שמונה כב"ש וביום האחרון מדליקים ח' כב"ה, נמצא שפותחים ומסיימים בשמונה, אולם מצד אור הבלתי בעל גבול בבחי' אין עוד מלבדו, אנו תופסים שביום הראשון מדליקים אחד וביום האחרון מדליקים אחד.

כפי שהזכרנו לעיל, שיש בחי' של נס מעילא לתתא ויש בחי' של נס מתתא לעילא. מתתא לעילא הנס הוא לכלול את הריבוי באחדות, באחד. ומעילא לתתא הנס הוא להרבות את המועט. אבל בעומק אין זה ריבוי בכמות בלבד, אלא עצם כך שיש מציאות של אחדות פשוטה שנהפכת לריבוי, זוהי עצמיות הנס, שזו בעצם מהות ההתחדשות של הנבראים, שקודם שנברא העולם היה הוא אחד ושמו אחד ואין מציאות של נפרדות, ונתחדש בנבראים

לחיבור אליו ית' כביכול. ומצד כך גם בציבור שייך ענין הטומאה, שמהותה נפרדות מאמיתת המציאות שזה הוא ית'. ומצד כך התגלה המהלך שמצאו פך אחד חתום בחותמו של כה"ג, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. והגדרת הדברים, שכידוע הכה"ג לובש ח' בגדים, שזהו ח' הספירות מבינה עד מלכות, והעצמיות שלו היא החכמה. והבן שחתום בחותמו של כה"ג, הוא ההיפך מהפתיחה, שכנודע הפתח בחכמה. יש פתיחה ויש חותם, וכאשר מתגלה מהלך של חתום בחותמו של כה"ג, הוא היפך מהות הפתיחה של חכמה, וזאת החתימה היא דייקא הגילוי של אור האחדות, של אור האחד.

זהו הסוד של 'יונים נקבצו עלי וכו', ופרצו חומות מגדלי, וטמאו כל השמנים', שאף שטומאה הותרה בציבור, מ"מ התגלה מהלך של 'ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים', בבחי' שושנים בין החוחים, שהשושנה היא יחידה כנודע, ודייקא על אף שהותרה הטומאה, התגלה מהלך עליון יותר שכל תנועה היא ע"י האלף ומהאלף, היינו האלופו של עולם. וההתפרדות וההתאחדות היא לא מהציבור אלא מאלופו של עולם, ומצד כך גם כשיש טומאה בציבור, לא נשתמשו בהיתר זה. זהו העומק של הגילוי שהתגלה בזה שמצאו פך שמן טהור.

תשובה על קושית הב"י

ימי חנוכה הם ח' ימים, וידועה השאלה הרי

בלבבי משכן אבנה

שיש מציאות של שני ושניות. בראשית - ב' ראשית, הרי שהחידוש של הבריאה הוא שיש שני, זהו עצם החידוש שבבריאה. זהו עומק הנס של הח' ימים, שמפך אחד התחדש מהלך של שמונה, ומצד כך דייקא הנס הוא שמונה, ולא נס של שבע, ולכן מדליקים ח' ימים.

סוד ח' ימי חנוכה למעלה מזו ימי הבנין. כל דבר הוא בבחינת שבעה, וזהו המהלך של החגים, סוכות שבעה ימים [השמיני רגל בפ"ע] וכן פסח הוא שבעת ימים. אולם בחנוכה מתגלה אור שלמעלה מהרגלים, שברגלים מתגלה ז' והשמיני יש לו רק התנוצצות, הן בסוכות שאע"פ ששמיני רגל בפ"ע, אבל סוף כל סוף יש לו שייכות אל הסוכות. וכן בפסח שכידוע שכ' ברמב"ן שהשבועות הוא יום אחרון של פסח, וא"כ הגילוי של השמיני הוא לא גילוי מבורר. משא"כ בחנוכה הגילוי של השמיני הוא אחדות פשוטה עם השבעה ימים, הוא גילוי ככל שאר הימים, ובעומק הוא אור שלמעלה מנקודת ששת ימי בראשית ושבת [דהשתא]. במהלך של מעשה בראשית, יש ששת ימי המעשה ושבת, כי בו שבת מכל מלאכתו, בימות החול התחדש מהלך של ימי בראשית, ובשבת כביכול התחדש מהלך של מנוחה. באה שבת באה מנוחה, כי בששת ימים השי"ת עשה את הפעולה ובשבת התחדש מנוחה.

אבל המהלך של השמונה הוא אור שמגלה את הבחי' שמעבר לגדרי הבריאה. נמצא שיש כאן שלש בחינות. א. הבחי' של האחדות הפשוטה, מתחילים ביום ראשון בנר אחד כב"ה וביום האחרון מסיימים בנר אחד כב"ש, ב. החידוש שיש נפרדות, שמדליקים ביום א' שמונה כב"ש וביום אחרון שמונה כב"ה. ג. בחי' ממוצע, שעצם השמונה מצד עצמו שולל את נקודת הריבוי מיניה וביה. כלומר עצם הנקודה השמינית, בעצם שוללת את הנבראים, כי הנבראים הם שבע.

הנה לכאור' יש להתבונן, שהרי העולם נברא בי' מאמרות, י' ספירות, י' דברות, וא"כ מדוע אנו אומרים שהשמונה הוא למעלה מהנבראים. בפשטות תופסים ששמונה הוא למעלה מהטבע, אבל הוא בתוך הנבראים שהם עשרה מאמרות. אבל אם אנו אומרים ששמיני הוא מהות של קדמה לעולם, א"כ איך יובן הענין שהבריאה נבראה בעשרה מאמרות? עומקן של דברים; בעצם יש רק ז' מדות, והמוחין מהותם כח ההנהגה שמנהיג את השבע. מצד התפיסה של היש אנו תופסים שהמוחין בבחי' והחכמה מאין תמצא, והם הממוצע מהכתר להשפיע לז' התחתונים. אבל בעומק מצד התפיסה של האין הם הממוצע לבטל את השבעה. השלש עליונות הוא כח שבא לשלול את השבעה, ששורשם באור א"ס שנכנס תוך א"ק, שהוא ו"ק בערכין. נמצא שבאמת יש

בלבבי משכן אבנה

רק שבע והשמיני הוא הנקודה של הקדמה לעולם. [ויסוד זה נתבאר הרבה בדברי רבינו הרש"ש שכל הבריאה אינה אלא ו"ק שהוא ז"ת, ועי' בפירושינו להקדמת רחובות הנהר.]

את הגילוי של היחיד הפשוט שאין עוד מלבדו.

תנועת כל האותיות אל האלף, ותנועת האלף לשלילה עצמית.

זכרנו מתחילה שכל התנועות מתנועות מהאלף, אבל האלף עצמה גם מתנועות. ולכאור' בשלמא כל שאר האותיות מתנועות להאלף, אבל להיכן האלף עצמה מתנועות? בעצם הוא מה שנקרא תנועה מיניה וביה. בדרך רמז נאמר, שתיבת אלף בגי' קי"א, וכשניקח שני אלפים שהוא תנועה מיניה וביה בחי' הכפלה של האלף, נגיע לרכ"ב, שהוא סוד השני. האלף הוא מאה ואחד עשרה, אותיות ראשונות של יחידות עשיריות ומאות, אחד עשר ומאה, וכשמכפילים את האלף רכ"ב, הם האותיות השניות של יחידות עשיריות ומאות, בחי' של שני, זוהי התכשורת של אלף באלף. כלומר, עומק ההתכשורת של האלף באלף, הוא עצם כך שהיא מתנועות, וא"כ מוכרח שיש מציאות של שני. וזהו שהא' מתכשרת מיניה וביה.

נמצא שמצד תפיסת היש, המוחין הם כח ההנהגה, כח של המשכה. משא"כ מצד הביטול דאין, כח המוחין הוא כח של שלילה, שמוליק את היש לאין, מנהיג את הז"ת לכתר. נמצא שבעצם השמיני הוא מהלך של קדמה לעולם.

נמצא א"כ שיש כאן ג' בחי' במהלך של הגילוי של הנס. א. גילוי של יחיד. ב. מהלך של שמנה. ג. השמונה עצמו מגלה שהוא אחד ולא שמונה. בעומק ג' הבחי' הללו יש בהם גילוי של אחדות פשוטה, ויש בהם גילוי של נפרדות, ויש בהם גילוי שהנפרדים נשללים מיניה וביה ומגלים את האחדות. וכל זה מתגלה בתנועה של האות אלף. הבחי' התחתונה שהאלף הוא מלשון אאלפך חכמה, והוא קיום לנבראים, כלומר הוא מלמד את החכמה בשביל שיהא כח להנהיג ולקיים את הדבר. ויש בחי' שהאלף הוא מופלא, והוא בא לשלול את הדבר, ולעשותו פלא. ויש את הבחי' של האלף, מצד אלופו של עולם, שמצד זה הוא גילוי בעצם שיש כאן יחיד. סוף כל סוף כל שלשת הבחי' הם עדיין ביחס לנקודת הריבוי. משא"כ למעלה מהאלף עצמה, יש

ובלשון של נפש, יש מה שהדבר יש בו רצון לחפש, אולם מכיר שאין מה לחפש, רצון לחפש ואין מה לחפש וחוזר חלילה, זה נקרא התכשורת מיניה וביה. נמצא שהרצון נשלל מיניה וביה, לא שהוא נשלל מחמת חוסר אפשרות חיצונית, אלא הוא נשלל מיניה וביה כי אין מה לחפש, אבל

כא. קבלתי מאדוני אבי זקני נ"ע ריב"ש זלה"ה, אלף הוא ה' אלפין, וצריך להבין זה היטב, כי דבריו הקדושים צריכים לפני ולפנים.

בלבבי משכן אבנה

הנקודה של אין תנועה, שהיא למעלה מהאין.

זהו טעם הדבר שכל המועדים בטלים לעתיד לבא, מפני שכל המועדים הם בבחי' של ניסים, שבעומק מהותם שכל האותיות מתנועעות אל האלף. אבל בטלות לעתיד, מפני שלעתיד נגלית העצמיות שאין מציאות של תנועה, כי אין עוד מלבדו.

הנצחון הוא גילוי אלופו של עולם

היונים גזרו על שלשה דברים, חודש מילה שבת, ר"ת חמש, הרי שהגזירה היתה בבחי' חמש, והם כנגד החמשה אלפין כמו שהוזכר שמאלף מתפשטים חמשה אלפין. ולפ"ז, בשורש היתה גזירה אחת בסוד אלף, וכשנפצל את הדבר, זה חמשה. כי לעולם כל המלחמה היתה באלופו של עולם. ואפי' שנראה שהמלחמה בהתפשטות, אבל באמת כח הפועל בנפעל, והוא עשה ועושה ויעשה לכל המעשים. וכאשר נלחמים באחד מכוחות הנבראים, בעומק נלחמים בו ית', נמצא שכל מלחמה יש בה מלחמה באלופו של עולם.

כתיב: מלחמה לה' בעמלק מדור דור, המלחמה בראשית גוים שהוא עמלק, יש בה גילוי מפורש שהמלחמה עם השי"ת,

מאיך עצם כך שיש רצון, זוהי עדות שיש שני, וההכרה שאין מה, זוהי ההתכתשות שאומרת שאין שני. וזה הבחי' שב' אלפין עולים בגי' רכ"ב, כלומר שעצם הרצון יוצר מציאות של שניות, אבל יש התכתשות של אלף באלף דיקא, כי שאר האותיות מחפשות משהו אחר, והאלף הגנוז בתוכם כותש אותה שלא תשיג משהו אחר, ולכן בכל האותיות הא' הוא בהעלם. כי הא' מברר שאין מה לחפש. אבל מצד ההתראות החיצונית יש מה לחפש. משא"כ באלף עצמו שהא' מתכתש, היא תנועה לחפש, אולם מיד יש הכרה שאין את מה לחפש.

מצד ההתכתשות של האלף באלף, נגלה הביטול של הנבראים, ונגלה שאין עוד מלבדו. תוקף ההתכתשות שרוצה לחפש ואין מה לחפש, הרי שבעצם החיפוש אין הגדרה מה לחפש ואין כאן יחס למשהו, וזוהי גופא כבר ראשית השלילה. והאחרית היא שלילה מיניה וביה, שאין מה לחפש. זוהי התכתשות מיניה וביה, ותכליתה ביטול התנועה. ההתכתשות של האלף מיניה וביה, בעומק הוא תנועה להתנווע לבטל את התנועה. כל שאר התנועות הם תנועה להשגה, אולם האלף היא תנועה לביטול ההשגה. יש תנועה להשגה, ויש תנועה לביטול התנועה, ומעל זה יש את

בלבבי משכן אבנה

מדוע בעשרים ממש גם פסול, שהרי א"א לצמצם, כי העשרים שהוא סוד הכתר, הוא למעלה מהנקודה של המצות, הוא הגילוי העצמי של האלופו של עולם, ששם יש את הגילוי של יחיד ואין עוד מלבדו. זו בעצם התכלית של כל דבר, להביאו לנקודת העשרים, נקודת הביטול.

שתי הבחנות הדלקה והנחה הם אמת, תנועה ומנוחה.

הגמ' בשבת מסתפקת אם הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה. הדלקה היא נקודת הפעולה - התנועה שבדבר. אבל הנחה היא תנועה להביא את הדבר להמנוחה. הדלקה היא מהלך של תנועה, הנחה היא מהלך של תנועה בשביל אי תנועה, בשביל הנחה.

מצד הבריאה של היום הדלקה עושה מצוה, כי השתא אנו מצד הפעולה, שהוא סוד שית אלפי שנין, עולם הפעולה. אבל מצד הארת הידיעה שלמעלה מהבחירה, בעולמות שאין בהם חפץ, שהוא אור הידיעה, יום שכולו שבת ומנוחה, מקום מנוחת הפעולה של הנבראים, מצד בחינה זו הנחה עושה מצוה. כי הנחה היא הנקודה של ביטול הפעולה, כי קביעות הדבר היא מצד הנתיחה שבו. ונמצא שמצד ההתגלות של השתא הדלקה עושה מצוה, ומצד ההתגלות של לעת"ל, הנחה עושה מצוה. כי בעומק בכל ספק, שני הצדדים שבו נכונים ואמיתיים. והוא רק ענין של מדרגות

ומכיון שכל האומות שרשם בעמלק, על אף שמצד ההתפרטות, המלחמה עם כל האומות נראית מלחמה פרטית, מ"מ כאשר מגיעים לשורש המלחמה, עמלק, שם מתגלה שעצם המלחמה היא כביכול עם השי"ת, מלחמה לה'. ולכן בכל מלחמה צריך לראות את שורש המלחמה, שהוא התנגדות כביכול לאלופו של עולם.

וכן במלחמת יון יש בה התגלות של הה' אלפין שכביכול רצו לבטל. וכנגד זה הגילוי של הנס, כאשר יש נצחון, הוא גילוי של אלופו של עולם.

למעלה מב' פסול, הוא פסול העליון אור הביטול.

נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי. ובאמת אי אפשר לצמצם, וא"כ בעשרים עצמה גם פסולה. ונודע שאלף כנגד הכתר, שכתר בגימ' עשרים, כנודע. והנה נר חנוכה שהניחו למעלה מב' פסול. יש לידע שכל פסול, מצד מבט של שבירה, הוא למטה מהמצוות, ולכך א"א לקיים בה את המצוות. אבל מצד השורש העליון, הפסול הוא למעלה מהמצוות, וטעם פסולו מפני שאינו משתלשל לעולם המצוות. והוא סוד כל פסול, שהוא מצד הארה של 'מצות בטלות לעתיד לבא'. ואף שבודאי שמצד השבירה, הפסול הוא למטה מהמצוה, ולכך א"א לקיים בה את המצוה. אבל בשורש הפסול הוא למעלה מהמצוות. מעתה הבן

בלבבי משכן אבנה

ובחינות. מצד המדרגה התחתונה שהדלקה עושה מצוה, כי זו תנועה. מצד המדרגה העליונה הנחה עושה מצוה, נייחא דייקא, בסוד מנוחה מתנועה.

בעומקו של הנס. אי' בשבת כ"א "מאי חנוכה וכו', טמאו כל השמנים וכו', ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כה"ג ולא היה בו אלא להדליק יום אחד". והבן בעומק ביאורו של ו'לא' היה בו, שהיה בו לא.

אחד מהצדיקים מפרש נקודת חידוש על קושיית הב"י, מדוע עושים זכר לנס שמונה ימים, הרי היה לכתחילה שמן להדליק יום אחד. ומפרש שמצאו פך שמן שהבית קיבול היה ליום אחד אבל באמת לא היה בו שום שמן כלל. והוא חידוש גדול, כי ידוע שכל ענין של נס הוא המשכה מיש ליש. כנודע במעשה השונמית ששאל אותה אלישע מה יש' לך בבית, כדי להמשיך מיש ליש דייקא, כי אין מהלך של הנס לברוא חידוש מאין ליש. א"כ לכאורה צ"ל שגם בנס חנוכה היה שם שמן להדליק יום אחד כמו שמקובל לפרש, ולפ"ז הפירוש שלא היה שמן, הוא התגלות עמוקה מאין ליש.

לפי חידוש זה יתבאר היטב הלשון של ו'לא' היה בו', היינו שהיה שם 'לא', היינו שהיה בפך בחי' של 'לא'. מעתה הבן, שמצד הכפשוטו שלא היה בו רק שמן להדליק יום אחד, היינו שהיתה שם נקודת הדלקה ליום

אחד, לפ"ז הדלקה עושה מצוה, כי היתה שם מהות הראויה להדלקה. התנועות, שאפשר לנענע, אפשר להאיר. אבל מצד העומק ש'לא' היה בו היינו שהיה שם 'לא', מצד כך הנחה עושה מצוה.

בגילוי הנם יש אור וחושך.

אמרו חז"ל, חושך ע"פ תהום זו מלכות יון שהחשיכו עיניהם של ישראל. בפשטות מהות מציאות השמן, היינו שמצאו את גילוי האור. אבל לפי הפנימיות שמצאו את ה'לא' שבפך, הרי שמצאו את החושך דקדושה והוא עומק הגילוי.

מבואר בגמ' שם, שזמן הדלקה משתקע החמה עד דכליא ריגלא דתרמודאי. יש בזה שני ענינים בעומק. יש שיעור כמה זמן צריך הנר לדלוך, ובנוסף לכך בעומק יש נקודה של אותו רגע שהוא מפסיק לדלוך. שלימות קיום המצוה הוא לא רק במשך זמן הדלקה, אלא שלימות קיום המצוה הוא ברגע שהוא נכבה ולא רק בזמן שהוא דולק.

מלכות יון החשיכה עיניהם של ישראל. ומהיסודות היותר ברורים, שבכל נקודה של התנגדות, יש התנגדות מצד החסד שבדבר ויש התנגדות מצד הגבורה שבדבר. כלומר יש התנגדות מצד השויון שבשניהם, ויש התנגדות מצד ההפך של הדבר.

לפ"ז במהלך של גלות יון, שהיא בכחינת חושך ע"פ תהום, מצד נקודת ההתנגדות

בלבבי משכן אבנה

של חושך כנגד חושך יש מהלך של אין זקוק לה, שהאין זה גופא מה שזקוק לה.

כפשוטו תופסים שכל הגילוי של חנוכה הוא נקודה של אור, חכמת התורה כנגד חכמת יון. אבל בעומק, בחנוכה מתגלות שתי הנקודות הללו, מחד מתגלה נקודת האור, שמעט מהאור דוחה הרבה חושך דקליפה. ומאידך מתגלה מהלך של חושך אמיתי, חושך דקדושה. ושניהם מחלקי גדרי ההתגלות שהיתה בהצלה ממלכות יון.

רשות וחובה שבמצוה.

הגמרא אומרת לשנה האחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה. וידועה השאלה, מדוע הנס נעשה בשנה אחת, והקביעות לדורות לעשות משתה להלל ולהודות, נקבעה רק לשנה האחרת. שלכאור' קשה, שעד כמה שהנס מוליד חיוב של להודות ולהלל, הרי כבר היה החיוב באותה שנה. ועד כמה שאין בתוקף הנס חיוב להודות ולהלל, א"כ מה התחדש בשנה האחרת, ומבואר בזה בספרים הק' כמה תשובות.

לעניננו. אנו מוצאים שתפילת ערבית היא רשות, אלא שקבלו עלייהו כחובה. ופשוט הדבר, שבשחרית ובמנחה יש רק את בחינת החובה, משא"כ מצד תפילת ערבית, יש בה גילוי של שתי הבחינות. יש בה גילוי מחד שהיא רשות, ומאידך יש בה גילוי שהיא חובה, ושניהם אמת.

לחושך ישנו מהלך של אור נגד החושך, אבל מצד נקודת ההתנגדות של ההשתוות, ישנו מהלך של חושך דקדושה.

נמצא שמצד גילוי הנס ישנם את שני המהלכים בקדושה. גילוי של אור דקדושה, ומאידך חושך דקדושה. נמצא שמצד האור דקדושה יש בחי' של הדלקה, משא"כ מצד החושך דקדושה יש גבול עד כמה זה צריך לדלוך. היינו שחושך שם גבול אל האור, והוא חושך דקדושה. עד דכליא ריגלא דתרמודאי, הוא הגבול של נקודת ההדלקה שמגלה את החושך דקדושה, נגד החשכת עיניהם של ישראל.

האין והיש שבמצות נר חנוכה.

בבירור יותר, יש מחלוקת שם בגמ' אם כבתה זקוק לה או אין זקוק לה. מצד הזקוק לה, היינו שצריך להמשיך את ההארה, והוא מצד תפיסת האור שכנגד החושך. אך המ"ד שכבתה אין זקוק לה, שורש דבריו מצד תפיסת החושך, שחלק מחלקי המצוה הוא נקודת החושך של זה לעומת זה חושך דקדושה כנ"ל, ולכך כבתה אין זקוק לה, היינו שזקוק אל בחי' האין שבאור, אין - זקוק לה. ולא היש שבאור.

ברור הדבר שאלו ואלו דברי אלקים חיים, כבתה זקוקה לה וכבתה אין זקוק לה. ויש כאן את שתי ההדרגות שדברנו, כי מצד התפיסה של זה לעומת זה אור כנגד חושך צריך להמשיך את ההארה, ומצד התפיסה

בלבבי משכן אבנה

כמו בכל גילוי של אלו ואלו דברי אלקים חיים, כמו כן הכא שתי הבחינות נכונות. גם בחי' של רשות נכונה, וגם בחי' של חובה נכונה.

ולעניננו לענין חנוכה, שהוא מקביל לענין תפילת ערבית שזמנה משתשקע החמה זמן תפילת ערבית. בעומק הענין, היה צריך להיות שבגילוי הנס יהא מהלך של חובה, ומהלך זה נגלה בזה שלשנה האחרת קבעוה להודות ולהלל, ואז קבלה ההדלקה גררי חובה, שחייבים לקיים את מצוות ההדלקה, שהיא זכר לנס שנעשה בימי החשמונאים.

אבל מאידך באותה שנה האירה הארה שכל אשר לבו חפץ, יגלה את מצפוני לבבו במעשה, כמו שנפסק בשו"ע שכל אחד שנעשה לו נס צריך להודות ולהלל על הנס הפרטי. ונמצא שבחינת גררי הדין והחיוב להדליק התחדשה רק בשנה האחרת. משא"כ באותה שנה, היתה ההדלקה בבחי' של רשות, כל אשר נדבו לבו, ורק מצד השנה האחרת קבעוה לחובה. הרי ששתי הבחינות הן אמת. אלא שמצד התחלקות הזמן יש התגלות תחילה של רשות בשנת הנס, ואח"כ חובה לדרורות.

ובעומק, חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, וביאר ר' ישראל מסלנט, שאין הכונה שהוא גדר בכמות השתיה, עד שלא ידע. אלא שברגע שאינו יודע בין ארור המן לברוך

מרדכי, הוא אונס ואין בו דעת, ופטור מכל המצוות. כלומר שכל זמן שיש בו דעת, הוא במהלך של חייב אינש, חובה. וברגע שהגיע למצב שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, אין זה שיעור בקיום המצוה, אלא שיצא מבחי' "חייב אינש".

חייב אינש וכו', בשתיה זו יש גילוי לצאת ממהלך של חייב אינש, ולא להשאר במהלך של חייב אינש. אלא בבחי' במתים חפשי, חפשי מן המצוות. ולעניננו, במהלך של גבול מתגלה מהלך של חובה, כי החובה היא נקודת חייב אינש, שנקודת הדעת מחייבת. אבל הרשות היא לעולם מעל נקודת החובה, וכאשר האדם למעלה מן הדעת, לא ידע, אזי נגלה עולם של רשות. והרי שאור הרשות הן במעריב, והן באותה שנה של הנס, הוא למעלה מן החובה.

משה קבל תורה מסיני. משה הוא נקודת הדעת, ותורה היא הוראה, כלומר שההוראה מתקבלת ע"י נקודת הדעת שבנפש, אבל מצד הבחינה שמשה מת והדעת בטלה, אזי אין מי שיקבל את התורה, וישנו ביטול של הדעת וההוראה, ואזי נגלה עולם הרשות, והוא אור דלעת"ל, שהשתא יש בו נגיעה רק בפנימיות הנפש, ביחידה שבה, משא"כ בלבושי הנפש, וכ"ש בעשיה אנו משועבדים לקיום הדין. ולא לסטות אפילו כקוצו של יוד"ח וכו'.

בלבבי משכן אבנה

רשות למעלה מחובה

במעשה של פנחס וזמרי, משה רבינו ע"ה אמר לפנחס שהוא יעשה המעשה של הקנאות, וטעם הדבר בפנימיות, כי מהלך של הלכה ואין מוריץ כן, הוא למעלה מנקודת ההוראה שבתורה, ובזה אין בחי' משה קבל תורה, ולכן אמר משה רבינו ע"ה לפנחס שהוא יעשה זאת, כי קנאים פוגעים בו זה לא ממקור הדעת, כי מצד הדעת אין כאן הוראה. והוא גילוי של עצמיות הנשמה שלמעלה מנקודת ההוראה.

ולפ"ז מתבאר היטב שההארה של רשות היא הארה שלמעלה מהדעת. בירור הדברים. שכאשר אנו אומרים שאדם חייב לקיים, והמחייב הוא מחייב שכלי, אז אין כאן התנענעות גמורה אל השורש, כי יש מחייב שהוא כח השכלי והדעת, והרי שהמעשה מתנועע אחר הדעת.

אבל כאשר אדם עושה ברשות, הוא מתנועע אחר השורש בשלימות. וזהו עומק ענין תפילת ערבית רשות, שכאשר היא רשות, והאדם מקיימה לא מכח המצוה שבדבר, [שבדקות הוא בחי' שלא לשמה]. אלא בנקודת לשמה, שמהותה התנענעות אחר השורש. שכאשר אינו עושה כן למען קבלת השכר, וגם אין כאן מצוה, אזי הוא מקיים לשמה בהתנענעות אחר השורש. והבן מאד, שבדקות מחייב שכלי, הוא שלא לשמה, כי המחויב זה אני, משא"כ בלשמה, זו התנענעות אחר השורש, והוא

הלשמה הגמור. והבן, שכתבנו כאן יסוד גדול, כי בפשטות לשמה עניינו, לחשוב לעשות רצון ה' בלי נגיעות, אולם לפי מש"כ, לשמה גמור, הוא דייקא למעלה מן המחשבה, שדייקא במקום כלות המחשבה, שם הוא לשמה גמור, שאין שם אני כלל.

זהו גילוי שבשנה הראשונה עוד לא קבעו אותה כחובה, ויש כאן התנענעות אחר השורש מצד ההתדבקות הפשוטה. אלא שבנקודת הזמן זה התחלק לשנה אחת ושנה האחרת, אבל בנפש שניהם אמת, כנ"ל.

והם הם הדברים בענין כבתה זקוק לה או אין זקוק לה. וכן האם הדלקה או הנחה עושה מצוה. כי מצד ה'לשנה האחרת קבעוה', אזי הדלקה עושה מצוה, וכבתה זקוק לה. אבל מצד שורש ההארה של השנה הראשונה, כבתה אין זקוק לה, והנחה עושה מצוה. כנ"ל.

בימים ההם ובזמן הזה, יש ואין.

נוסח המטבע של הברכה שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. יש בזה שני בחינות. מצד הימים, הוא בחי' שנה האחרת, בימים ההם. אבל מצד הזמן, הוא בזמן הזה. נמצא שמחד יש כאן מהלך של שנה האחרת. אבל מצד סגולת הזמן, שבעצם בשרשו הוא מאיר כמו השנה הראשונה, אזי הוא בבחי' בזמן הזה. הרי שכתוב כאן שעדיין קיימת ההארה של

בלבני משכן אבנה

אבל בנס חנוכה, אנו צריכים להדליק את הנרות, שכביכול כל יחיד ויחיד מדליק את המנורה של בית המקדש, ועוד יותר לא רק בזמן שביהמ"ק קיים אלא גם בזמן החורבן. ובפשטות יש לתמוה הרי עבודת המנורה היא עבודה שלפנים, היתכן שמצוה שעבודתה לפנים יש לה המשכה לעבודה שהיא בחוץ. הרי אסור לעבוד עבודת פנים בחוץ, איך יש נקודת המשכה שעבודה ששייכת לביהמ"ק ולכהנים יוצאת לכלל ישראל.

עומק הדברים. שבמנורה שביהמ"ק היו ז' קנים, ובחנוכה היא הדלקה של שמונה נרות. שענין השבעה הם שבעת ימי הבנין, והשמונה הוא נקודת הביטול של הבנין, בבחי' קדמה לעולם. וזהו גופא עומק ההארה ש'שלך גדול משלהם', שבחינת ההדלקה בחנוכה אינה בגדר שהישראל עושה המשכה להדלקת המנורה שבבית המקדש, שהרי אין כאן כהנים וכו', וביותר שגם בזמן שביהמ"ק אינו קיים כמו שאומר הרמב"ן, מדליקים נרות חנוכה, אלא זה גילוי עצמי שהדלקת המנורה היא בעצם למעלה מהתפיסה של ביהמ"ק בכלל.

ולכן דייקא נאמר מניחה בפתח ביתו מבחוץ, כלומר שזה לא שייך לבית, ולכך אין דינו להדליק בתוך הבית. שעל דרך כלל תיבת הבית, הוא קאי על בית המקדש, כלשון חז"ל משחרב הבית, שהוא נאמר על ביהמ"ק, אבל כאן מניחה בפתח ביתו מחוץ

השנה הראשונה לפני הקבעוה, גם בזמן הזה. רק מצד התלבשות שיש בחי' של ימים אזי יש מהלך של חובה, וקבעוה ועשאוה כחובה.

ידועים דברי הרמב"ן פ' בהעלתך, שחלשה דעתו של אהרן שלא היה לו חלק בעבודת הנשיאים, אמר לו הקב"ה שלך גדול משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות. וביאר הרמב"ן, שעיקר ההבטחה היתה על המנורה שלא פוסקת לדורות, כי קרבנות הנשיאים הם רק בזמן שביהמ"ק קיים, אבל הדלקת המנורה, שהיא חנוכת בית חשמונאים, היא המשכה מעבר לנקודה של ביהמ"ק קיים.

ובעומק כבר נתבאר שנקודת החורבן היא גילוי אור של משיח, שלמעלה מהבנין.

הדלקת הנרות קיום ממשי של עבודה שביהמ"ק

הנה בחג הסוכות, מצות סוכה היא זכר לענני הכבוד, אבל הזכר למעשה הקרבנות הוא רק בבחי' ונשלמה פרים שפתינו, אבל אין עבודה בפועל של השלמת קרבנות ימי החג. וכן בפסח יש מצות מצה ומרור, אבל אין קרבן פסח בפועל, ואנו עושים רק זכר למצוות שהיו בביהמ"ק. וכן שבטלים כל מצות הקרבנות, וחוץ מענין הנשלמה פרים שפתינו, בטל לנו הזכר הממשי לבנין בית המקדש.

כב. שמעתי ממורי כי א' הוא סוד אלופו של עולם ממיר וגניז בנז', ואות ב' הוא ב' אלפין, וכן ג' הוא ג' אלפין, עד אות ת' ד' מאות אלפין, א"כ שורש אותיות התורה

בלבבי משכן אבנה

מבחוץ. ונקודת הממוצע היא על חלון שהוא בפנים אבל מאיר בחוץ. והנקודה הפנימית היא שמניחה על שלחנו ודיו, שהיא הארה רק בפנים.

זהו כלל הגילוי של חנוכה. הפרטים רבים, אבל הקו הוא אחד. לראות את הגילוי של האור, נקודת החכמה, יש. ומאידך את נקודת הכתר, חושך דקדושה, אין. ובכל דבר ודבר מתגלית שתי הבחינות של האור והחושך.

קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה, היינו שהאור וחושך משמשים בערבוביא, והוא גילוי של התכללות חכמת יון בחכמת ישראל, התכללות חכמת היש בחכמת האין, שהוא עד אשר תתגלה האחדות הפשוטה של האור והחושך, שזה בחינת אור חנוכה שהוא משתקע החמה, שאור וחושך משמשים בערבוביא. ויש ביטול גמור של ההבדלה. ביום הראשון היה הבדלה בין אור וחושך, ויבדל אלקים בין האור ובין החושך. וכאשר מחזירים את הבריאה ללמעלה מהבדלת האור והחושך, אל בחי' האור והחושך המשמשים בערבוביא, אזי מחזירים את הנבראים לשרשם, ודבקים בקדמה לעולם, ואזי מתגלה שאין עוד מלבדו.

לבית. והוא בחינת המקיף של הבית, נקודת הכתר שהוא אורו של משיח, גילוי האין. והוא שורש הגילוי שיכולים גם להדליק בחוץ, שהוא למעלה מנקודת בית המקדש, למעלה מה'בחכמה יבנה בית'.

בית ובחוץ, חכמה וכתר, אור וחושך.

זהו עומק הדברים שדברנו לעיל, שמצד זה לעומת זה של אור כנגד חושך, האור הוא בחי' חכמה דקדושה נגד חכמת יון, והוא גילוי דייקא של הדלקת המנורה בבחי' בית, אור. ולכך מדליקו בפתח הבית, והרי שיש לו שייכות לבית. ועוד, שהרי בשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו, וא"כ נגלה בזה דין הדלקה בבית, וכדלהלן. אבל מצד הגילוי של הזה לעומת זה של חושך דקדושה לעומת חשכת יון, ישת חושך סתרו, ולכן מדליקה בפתח ביתו מבחוץ. והוא שורש המחלוקת מתי להדליק הנרות, האם סמוך לשקיעת החמה, שעדיין יש הארה, או בצאת הכוכבים, שכבר יש חושך.

וכיון ששתי הבחינות קיימות ואמיתיות, לכן נפסקה הלכה הדר בעליה מניחה בחלון, ובזמן הסכנה מניחה על שלחנו ודיו. נמצא שגם בנר חנוכה בעצמו מתגלים שתי הבחינות. מחד מניחה על פתח ביתו